

Den kontinuerliga

Fritänkaren

Nr. 259 September 2017

Tjugofemte årgångens nummer 10

Innehåll :

Letnanydilemmat	2
Lennart Segerstråles porträtt av Ingeborg Westerberg (1926)	3
Ahasverus minnen, del 168: <i>Författaren utan illusioner</i>	5
Bokrecension: <i>Vid ljudet av dina steg</i> , av Sophia Eklund.	10
Nytt försök att komma till rätta med Robert Schumanns sjukdomshistoria	10
Några minnesvärda filmer	11
Några milstenar, september 2017	14
Trivselresan, del 1-2: <i>Sen frukost i Simla</i> , och <i>Medtagen i Manali</i>	14
Prövningsresan, del 11: <i>En plats i solen</i>	18
Lugna resan, del 13: <i>Resan ner</i>	19

Fritänkaren, som utkommit med 258 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på Wordpress:

<https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

OBS! Nytt Postgiro! - 35 86 46 – 8 (Göteborgs Skrivarsällskap)
eller Bankgiro: 6628-338254102 (Handelsbanken, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Glöm inte att ange avsändare!!

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 13 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 15.9.2017

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 281

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Letnanydilemmat

*Samizdat*litteraturen under Sovjettiden kom till genom nödtvång, då det var det enda sättet att publicera sig under någon kommunistregim. Så kom till exempel de flesta av Solsjenitsyns romaner till, handskrivna på maskin, stencilerade och kopierade, tills han till slut till och med måste smugla ut sina manus ur landet när han blev utvisad. Även Pasternaks "Doktor Zjivago" kunde bara publiceras i utlandet genom utsmuggling.

Sådant var förhållandet i Sovjet och hela Östeuropa ända fram till 1989, när det äntligen började lätta och locket på tryckkokaren lyftes av för att lämna plats åt äntlig kulturell frihet, vilket har inneburit ett rejält lyft för hela Östeuropa (icke Ryssland under Putin) med till och med en före detta förföljd diktare, Vaclav Havel, som president för Tjeckien. Emellertid förekommer exakt samma förtryck fortfarande i hela västvärlden, fastän den kallar sig demokratisk, under dock helt andra och mera subtila och nästan omärkliga former, då man i västvärlden dess värre i allmänhet vant sig vid det.

Det är naturligtvis medietrycket som avses med massiv daglig hjärntvätt överallt genom främst kroniskt reklaminfekterad television (vilket redan Chaplin och Hitchcock ondgjorde sig över) men även genom den dominerande vulgariteten i den populärmusik som tillåts skvala nästan överallt på alla offentliga ställen, främst krogar, restauranger och varuhus med vanligen öronbedövande volym som förintar varje möjlighet till mänsklig konversation och som den frekventerande allmänheten redan är så allmänt avtrubbad genom att den inte reagerar – utom individuellt.

Problemet är att seriös kultur inte har en chans mot den massiva mediehjärntvätten och det bedövande skvalmusikövandet, och fastän ungdomar tidigt får hörselproblem genom sitt frivilliga utsättande för jordbävning-dunka-dunk på rockkonserter och genom hörlurar, så bara struntar de i det och fortsätter plåga sig själva och bara höjer volymen om deras öron strejkar.

Vad har till exempel en enkel stråkkvartettens chans mot detta överväldigande ljudbarbari? Ändå är till exempel en enkel stråkkvartett av Haydn minst hundra gånger mera musik än ett vrålande rockmusikband på lika många personer med maximal högtalarförstärkning bara för att dölja att allt det lilla musikaliska som kan ha förekommit i deras kompositioner fullkomligt dränkts i slagverksraseriutbrott och oväsen.

Och vad har utsökta små dikter för chans att komma igenom i medievärldens massiva syndafloder av kiosklitteratur, såpoperor med skrattekörer för att förleda tittarna till skratt, TV-serier som tvingar publiken till fjättring vid TV-stolarna vecka efter vecka i oändlighet helst, tidningar utan annat innehåll än bara ytlighet och annonser, medan samtidigt hela bokförlagsvärlden är fullständigt renons på all idealism och bara publicerar säker lönsamhet?

Man kan också dra in konsten. Vad har seriösa målare och skulptörer för chans med sin yrkesskicklighetsprecision när hela marknaden domineras av den abstrakta konstens obegriplighet, som lever på att åskådarna inte begriper den och känner sig dumma därför, medan i själva verket den ingenting är att begripa, då den är fullständigt innehållslös; och nästan bara sådan skulpturkonst beställs som är monstruös i sin

pretentiösa absurditet, som till exempel Raoul Wallenberg-monumentet i Stockholm, som faktiskt mest av allt bara liknar bajs.

Yrkesskickligheten begravs i fusk och diletterism, kvaliteten dränks och körs över av vulgaritet, idealismen mördas av girighetens lönsamhet, och all verklig smak sätts på undantag som överspelad av den kommersiella trendigheten.

Vi i Letnany har inte haft något annat val än att som enda möjlighet till utgivning av ideellt strävande litteratur enbart satsa på gratis publicering på nätet. Man kan dock se detta som det idealiska och framför allt det mest demokratiska sättet till publicering, då vem som helst kan ladda ner, sprida vidare, läsa och utforska privat gratis hemma i oändlighet natt och dag och helt utan vinstintressen, reklam, propaganda eller beroende av hänsyn till andra eller politik. Det är helt enkelt den raka konsekvensen av den demokratiska offentlighetsprincipen.

Lennart Segerstråles porträtt av Ingeborg Westerberg (1926)

Porträttet visar henne i kontemplativ ställning utstyrd i en blå klänning av frapperande natur, då den inte alls är anpassad efter hennes figur och då den faktiskt dominerar tavlan genom sin Segerstråleska karaktär, medan Ingeborg själv med sitt lilla och delvis frånvända ansikte nästan försvinner i klänningen. Det är ingen vacker klänning, men den är anmärkningsvärt blå, vilken dominerande färg ytterligare framhäver just klänningen som tavlans dominerande element. Troligen gjordes porträttet efter hennes yngsta dotters födelse vid 32 års ålder, och det är alldeles tydligt en mycket självmedveten och klartänkt moder som framträder full av tillförsikt och mognad efter tre barnafödslar genom ett mycket harmoniskt och lyckligt äktenskap.

Lennart Segerstråle var ju en av Carls och Ingeborgs allra närmaste vänner, och han måste ha känt henne bättre än de flesta. Porträttet är unikt i hans produktion, då han sällan ägnade sig åt porträttkonst, hans huvudsakliga produktion var ju naturmålningar och monumentala fresker, som Finlandiafreskerna i Finlands Bank, och detta porträtt skiljer sig även i sin karaktär från hans övriga porträttalster. Den imposanta blåa klänningen tenderar att dränka tavlans egentliga mening, som är fångandet av Ingeborgs personlighet. Den ligger helt i den spörjande, intelligenta och yttersta vakna blicken, Ingeborg ingick i Finlands första årskull av kvinnliga studenter 1904, och liksom hela hennes familj Rönehholm med kusiner var hon också en utpräglad och högt utvecklad estet med osvikligt god smak och suveränt formsinne. Hennes storebror Harry Rönehholm ville satsa helt sitt liv på konstnärskap och utgjorde inget stöd för familjen men slutade ändå som arkitekt med bland annat Helsingfors Mässhall bland sina produktioner. Ingeborgs enda egna utlopp för sitt perfekta formsinne var genom otroligt välkomponerade ryor, som hon arbetade på ända till sina sista dagar.

Här ser vi henne i hennes fullaste mognad och skönhet med den klara intelligenta blicken riktad kanske mot framtiden men med tillförsikt utan att ana vad den hade i beredskap för henne.

Få mödrar har nämligen utsatts för svårare prövningar. Liksom även hennes syskon var hon behäftad med en utpräglad överkänslighet, som var särskilt framträdande hos henne. När kriget kom och hon endast audiellt utsattes för bombkrevader fullständigt kollapsade hon och blev helt paralyserad, så att hennes man måste se till att de under Vinterkriget höll sig utom höravstånd från kriget. Det var mera hennes empati som fick henne att kollapsa, då hon tydligt kunde föreställa sig och personligen känna skadorna, förstörelsen av hem och hus och de oskyldiga offren.

Hennes son var lika överkänslig, och när hon förlorade honom vid bara 33 år var det mer än en överkänslig moder kunde uthärda, och likväl gjorde hon det, om dock hennes närmaste kunde konstatera att hon under ett helt år ständigt grät invärtes. De mödrar som förlorar sin enfödde son vid 33 år är ganska sällsynta.

Det är märkligt att observera, att hennes porträttör Lennart Segerstråle även han förlorade båda sina söner, den ena som barn, den andra i kriget.

Det var efter det jag lärde känna henne, och även om hon knappast kunde kallas vacker då längre var hon dock sprudlande spirituellt, den perfekta värdinnan i alla sammanhang, generös och öppen hjärtlig med en mycket intellektuell och avancerad humor, mera varmhjärtad än någon annan kvinna jag känt, nästan för mycket åt det hållet då nackdelen därmed var att hon hade alltför nära att ta till lipen, men det var framför allt hennes spiritualitet som utmärkte henne mer än något annat. Om man skulle sammanfatta hennes personlighets mest utmärkande karaktärsdrag vore det med ordet Innerlighet. Samtidigt kompromissade hon dock aldrig med sina ideal eller estetiska normer. Om något inte var bra eller tillräckligt bra, om något inte nådde upp till hennes kulturella eller moraliska standard, om något var direkt fult eller oegentligt så sade hon alltid ifrån och kunde vara en bitande kritiker, vilket ibland kunde upptas som mycket mera sårande än vad det var avsett. Liksom sin man hade hon själv varit skollärlarinna och nödgats tampas med omöjliga barn, så pekpinne låg alltid bakom henne inom räckhåll.

Tillbaka till porträttet – vad var det Lennart Segerstråle försökte fånga med detta i hans produktion så märkliga och ovanliga porträtt? Han måste ha beundrat henne, hela porträttet skvallrar om att det egentligen handlar om att sätta upp henne på en piedestal, men det är blicken som är det viktigaste han har fångat, en klar, intelligent, forskande och ytterst analytisk blick, som uppfångar allt och förstår eller åtminstone försöker förstå allt vad hon upplever – och om hon inte förstår det genast, så kommer hon alltid fram till förståelsen förr eller senare. Jag har aldrig känt en intelligentare kvinna. Leo Tolstoj sade en gång, att det bästa en man kunde råka ut för för sitt eget bästa och för sin uppfostran och utveckling var en intelligent och intellektuell kvinna. Ingeborg hade varit något av en idealisk dröm för honom.

(Porträttet har inte kunnat ges full rättvisa fotografiskt på grund av reflekterande inglasning, men fotografen Matias Uusikylä, dotterson till konstnären, har fotograferat det i sin helhet 1979.)

– till hennes födelsedag, den 3 september.

Abasverus minnen, del 168: *Författaren utan illusioner*.

Jag var alltid välkommen hos honom, och han tog alltid väl emot mig. Vi hade alltid mycket spirituella samtal tillsammans och njöt ömsesidigt av att få avrätta världen. Han hade ju en gång för alla tagit avsked av den och det demonstrativt med den uttryckliga titeln ”Farväl till alltihop” och mer än någon annan sagt ifrån att han inte ville ha något med den aktuella världen att göra. För hans del hade den själv helt på egen hand förstört sig själv på eget politiskt initiativ genom det första världskriget, och det fanns ingen väg tillbaka – det var kört för världen, och det var med nöd och näppe som han själv undkom den universella förstörelsen.

Just genom att han så resolut distansierat sig från all dess världslighet hade han ändå klarat sig så bra och en av de få i den så kallade "förlorade generationen" som kommit undan fullfjädrad. Det kunde man minsann inte säga om många, då de flesta för livet blivit invalidiserade om inte fysiskt så dock märkta för livet genom det första världskrigets universella självförvållade självmordstrauma.

Vi älskade också att prata om gemensamma bekanta, till exempel hans själsbroder T.E.Lawrence som han var en av de få att kunna förstå och vars berömmelse och legendbildning han faktiskt bidrog till genom sitt försök att få världen att förstå honom genom sin bok om honom, en bok skriven av en vän om en vän. Men han var en av de få som han kunde tala uteslutande uppskattande om. Nästan alla andra av hans samtida kunde han raljera hejdlöst om och i deras frånvaro ha roligt på deras bekostnad.

En av den var Churchill. Han upphörde aldrig att ha roligt åt Gallipolifiaskot. "Det var en lysande plan, till det yttre verkade den närmast idiotsäker, ingenting kunde gå fel, det måste bli ett av världskrigets mest avgörande slag och definitivt slå ut Turkiet och kanske rentav ställa henne till Greklands förfogande, men precis allt gick fel. Ingenting blev som han hade tänkt sig. Det sket sig på några små detaljer, vissa generaler slarvade med synkroniseringen av sina ur, och så var de massivt mobiliserade nyrekryterade soldaterna från Australien och Nya Zeeland fullständigt gröna och visste ingenting om krig. Churchill själv hade egentligen aldrig varit med om ett riktigt slag eller någon större krigsmanöver själv utan egentligen bara skärmytslingar ute i bushen i Sydafrika, i motsats till Kitchener, som var den som visste något om krig. Jag vet inte vem som råkade värre ut, Churchill eller Kitchener. Kanske det var Churchill, för han nödgades överleva sitt livs värsta offentliga superdiarré, medan Kitchener ju faktiskt dukade under genom en olyckshändelse."

"Menar du att Churchill var misslyckad från början?"

"Egentligen var han faktiskt det i viss mån. Han hade sina utmärkta förtjänster och unika politiska egenskaper, politiskt var han alla sina kollegers överman och kunde rätt sköta dem alla utom Stalin, som han aldrig begrep, som aldrig släppte honom in på sig och som därför kunde lura honom, men inte i längden."

"Gandhi då?"

"Gandhi var ett kapitel för sig. Inte heller Gandhi kunde han begripa sig på, och det var tragiskt, ty Gandhi hade egentligen ingenting emot Churchill, men han var ett strå vassare än Churchill när det gällde andliga insikter, och det var något som Churchill aldrig kunde tolerera politiskt. Man kan faktiskt säga att Gandhi var den enda som någonsin besegrade Churchill, och han gjorde det enbart med andliga medel. Och det kunde Churchill aldrig acceptera eller förlåta Gandhi. Han menade att det var Gandhi och Gandhi enbart som förstörde det brittiska imperiet."

"Gjorde han det?"

"Inte avsiktligt. Märk väl, att Gandhi i det längsta inte ville att Indien skulle bryta sig ut ur imperiet. Från början var hans enda åstundan att Indien bara skulle få full autonomi men inom imperiet. Det var den där rackaren Subhas Chandra Bose, den radikala självständighetsivraren som gjorde gemensam sak med Hitler och Japan, som tvingade Gandhi in på kursen mot full självständighet – mot sin vilja, han hade onda

aningar om vart det kunde leda till, och så ledde det ju också åt helvete genom den där Djinna, som krävde ännu en helt ny stats självständighet, det absurda Pakistan, som genom islam aldrig kan bli en fullt demokratisk stat, vilket dock Gandhi lyckades göra åtminstone Indien till. Men det gick ju ändå åt helvete genom delningen och Punjabkrisen med bara massakrer i årtal utan ände...”

”Hur upplevde du Churchills valnederlag 1945?”

Han skrattade. ”Rena skrattfesten. Rätt åt honom. Han var färdig och hade gjort sitt och vägrade inse det själv. Då sade väljarna till honom: ’Hör du gubbe, ta semester, vad?’ Men den semestern hade han åtminstone vettet att utnyttja på rätt sätt – han skrev alla de där böckerna, som han fick nobelpris för. Själv har jag aldrig orkat läsa dem. Det är för vidlyftiga tegelstenar.”

”Dina egna tegelstenar då?”

”Tala inte om dem. Men är de verkligen tegelstenar? Jag tror inte det. De är skrivna utan pretentioner och egentligen bara i följd av mina egna ideal och historiska intressen. Vanligen är de mera underhållande än seriösa. Ändå förföll jag aldrig till sådant rent pajaseri som George Bernard Shaw. Med all sin briljanta intelligens och skarpa samhällsakttagelse blev han egentligen aldrig mer än en ytlig narr. Han skojar bort allting och vänder de mest väsentliga samhällsdiskussioner genom en handvändning till betydelselösa trivialiteter, som om hela han bara var ett skämt och ingenting mer, men så var han ju också socialist som ung. Förfaller man till socialism har man gjort bankrutt som seriös tänkare från början.”

”H.G.Wells då?”

”En småborgare och viktigpetter, som till och med inför George Bernard Shaw bara lyckas understryka sin egen litenhet. Han hade fel i allt. Hans science fiction-historier är fullständigt artificiella intellektuella laboratoriekonstruktioner, som misslyckade experiment, hans framtidsvisioner är lika befängda och missvisande, medan bara hans mera realistiska romaner kommer att hålla, som till exempel den underbara ’Herr Pollys historia’, som nog är en förtäckt självbiografi.”

”Finns det inte någon av dina samtida engelska författare som du kan beundra, utom T.E.Lawrence?”

”Thomas Lawrence var ingen författare och ännu mindre någon stilist än jag, vilket märks när man vet, att jag hjälpte honom skriva alla hans böcker, som ju inte är många. Jo, det finns faktiskt en, den enda jag vet som betraktade det första världskriget på ett liknande sätt som jag, han som skrev ’Slumpens skördar’, ’Riddare utan rustning’ och ’Att alltid minnas’.”

”James Hilton?”

”Ja, men till skillnad från mig var han en gentleman. I motsats till mig, som fördömde hela världen och kasserade det brittiska imperiet och allt vad det gick för genom det första världskrigets universella självdestruktivitet, så tog han vara på erfarenheterna och gjorde något av dem. ’Slumpens skördar’ är en underbar roman om ett obotligt krigstrauma som vänds till godo mot alla odds, och ’Riddare utan rustning’ är den bästa analys av den ryska revolutionen som har skrivits, som långt före någon annan avslöjar den bolsjevikiska kommunismens bestialiska verklighet – han lät sig aldrig luras av

socialismen som fjanten Bernard Shaw, den egotrippade Sartre, den fåfänge Brecht, den narraktige Bertrand Russell, Leo Tolstoj i sin senilitets ålderdom, och många andra.”

”Hur ser du på Hitler, som försökte besegra den bolsjevikiska socialismen med sin nationalsocialism?”

”Det säger ju sig självt. Socialism som socialism. Den var dödfödd från början. Jag ser hela nittonhundratalet som ett parallellfall till situationen i det romerska imperiet under dess sönderfall i det tredje århundradet, när imperiet omvandlades från en universell upplyst despotism till en ständigt mer urartande militärdiktatur. Efter Marcus Aurelius blev det bara misslyckade diktatorer och korrupta förtryckare, som överträffade varandra i lömska intriger och grymhet. Det samma inträffade i Europa efter drottning Viktoria, tsar Nikolaj II och kejsar Franz Josef av Österrike – Mussolini, Hitler, Franco, Lenin, Stalin, Mao – bara extremkorrumperade extremhänsynslösa massmördare allesammans, som bara klamrade sig fast vid makten med hjälp av att ständigt överträffa sig själva och alla andra i grymhet – tills de själva åkte dit för sina egna gärningars lön med sitt rykte för alltid fördärvat av sanningen om dem själva. Efter det andra världskriget tycktes det värsta vara över, men diktatorerna har aldrig upphört att sticka upp ändå. Vi blir aldrig av med dem med mindre än att vi mördar dem lika tveklöst som de mördar alla andra.”

”Så du menar att historien och den vändning den har tagit under 1900-talet är hopplös?”

”Ja, den är hopplös, men det har den alltid varit, och för det är läget egentligen inte så allvarligt. Vad säger hinduerna om alla invasioner och hemsökelse som drabbat dem, den muslimska förintelsen under mogulerna som mördade hundratals miljoner och utrotade buddhismen från Indien, briterernas herravälde under 300 år, och så vidare? De rycker på axlarna och säger: ’Ännu en bok i bokhyllan.’

Alla dessa världsterrorister, nationsförintare, extrema massmördare, som Napoleon, Hitler, Mao, Djingis Khan, Attila, Stalin och Muhammed lämnar ingenting bestående efter sig utom det som är negativt. De kommer med sin förödelse och försvinner. Men det som består är böckerna som skrivs om dem och som avrättar dem för evigt. Det är det som indierna menar, när han avfärdar en världserövrare som ’en ny bok i bokhyllan’. Det bara denna bok som består av dem. Tänk om de i stället varit konstruktiva och faktiskt bemödat sig om att berika bokhyllan med en god bok i stället för uppgörelser? Se vad Homeros åstadkom med sina två dikter! En hel civilisation, och den mest lysande som någonsin funnits och som ännu idag utgör grunden för hela den västerländska civilisationen! Se vad Veda-böckernas författare åstadkom! En civilisation som består intakt ännu idag med hela Vedalitteraturen precisionsmässigt bevarad och den oöverskådliga rika hinduistiska och buddhistiska kulturen över hela Asien! Där har du de verkliga skaparna av historien, som bara är anspråkslösa diktare, samlare av legender, poeter och deras efterföljare genom bibliotekarier och kulturvårdare. All politik är värdelös mot sådant.”

”Vilken anser du själv att är din bästa bok?”

”Det tror jag inte du kan gissa.”

Robert Graves, 1895-1985.

”De är alla bra, men några av de tyngre är ju ’Greve Belisarius’, ’Kung Jesus’ och Claudiusromanerna.”

”Ingen av dem. Min bästa och viktigaste bok är ingen litterär bok. Det är min samling av de grekiska myterna. Det är den bästa sammanfattning av dem som någonsin gjorts. Den är som Edward Gibbons sammanfattning av romarriket i ’Romarrikets nedgång och fall’ men i stället i kartläggning av de grekiska myterna i encyklopedisk omfattning men samtidigt i precisionsmässig koncentration. Vem som helst som forskar i den grekiska mytologin kan finna vad som helst som han söker efter i min bok. Den grekiska mytologin är som ett universum för sig, en kreativ värld som fick blomstra och skapa hela den klassiska Antiken under några århundraden för att sopas under mattan och stampas ihjäl av de etablerade monoteisterna – ingen har gjort större skada än de i världshistorien. Höghellenismen med alla dess diktare, vetenskapsmän, astronomer, matematiker och filosofer fick bara andas fritt under två hundra år, från Marathon till Alexander den Stores död – sedan kom militärdiktatorerna och Rom och förkvävde all andlig frihet.”

”Är då mytologisk och polyteistisk frihet att föredra framför monoteistisk världsordning?”

”Din fråga besvarar sig själv. Tänk på vad vi talat om. Se på resultatet. Vad åstadkom Vedadiktarna och Homeros? Vad åstadkom Muhammed och inkquisitionen, Martin Luther och 30-åriga kriget? Jämför resultaten, och svaret på frågan är självklart. Vad är bättre – skapelse eller destruktion? Frihet eller förtryck? Främjande uppmuntran eller kontroll?”

Jag återger bara en del av ett av våra många samtal. Jag får återkomma senare till andra diskussioner.

Bokrecension: Vid ljudet av dina steg, av Sophia Eklund.

Detta är en annorlunda och på många sätt fascinerande och unik roman genom sin insikt i de förhållanden som den skildrar, nämligen levnadsvillkoren och livsomständigheterna för kanske Europas mest utsatta folkgrupper, nämligen Östeuropas flyktingar, romer och judar. Det är alldeles vanliga människor som skildras med alla sina brister, svagheter och fel, och ej sällan ser de sig nödtvungna till kriminella alternativ för att överleva.

Samtidigt är det befriande att läsa denna roman då den är kliniskt fri från tryckfel, den flyter obehindrat fram hela tiden i sin mycket enkla vardagliga stil, det finns ingenting att haka upp sig på, varför den är synnerligen lättläst.

Att den då samtidigt kan förefalla ytlig och trivial är inte något aber utan bara understryker dess mycket autentiska och genuina karaktär av nästan dokumentär insikt i Europas trasigaste människors öden och levnadsvillkor.

Nytt försök att komma till rätta med Robert Schumanns sjukdomshistoria

Hans sjukdomsfall var alltid ett oformligt mysterium, som aldrig någon psykiatriker någonsin lyckades lösa eller bli det minsta klok på, varför man tyvärr med tiden i allmänhet kom fram till att den enda förklaringen till den ohälsa som faktiskt förföljde honom i hela hans vuxna liv måste ha varit syfilis.

Men ack vad de bedrog sig! Visserligen var syfilis så vanligt under 1800-talet, att det nästan verkade vara mest bara undantag bland skapande konstnärer som klarade sig ifrån det, och tyvärr blev många sjukdomsfall felaktigt diagnosticerade som syfilis, bara för att man inte kunde förstå sjukdomen annars. Ett sådant fall var Robert Schumann.

Han råkade redan 1831 vid bara 21 års ålder ut för att bli diagnostiserad med syfilis, vilket medicinskt stämplade hans sjukdomshistoria från början. Efter hans död blev han obducerad i laga ordning, men av någon anledning försvann obduktionsprotokollet, varför mysteriet med hans sjukdom tilltog genom detta nya mysterium. Samtidigt förbryllades anhängarna av syfilisteorin (en majoritet) av det faktum att hans fru, pianisten och tonsätterskan Clara Wieck, aldrig smittades av sjukdomen fastän hon födde honom sju barn

Emellertid återfanns protokollet 1873 17 år efter hans död. Obduktionen hade utförts av doktor Richarz, som var överläkare för det sjukhus där Schumann tillbragte sina sista två år, och som i rapporten dokumenterade, att Schumanns hjärna vägde 1336 gram och icke påvisade någon krympning eller något som helst annat spår av syfilis. Därmed komplicerades fallet.

I stället kom man fram till att han måste desto tydligare ha lidit av manodepressivitet. Hans extrema höjder av skaparglädje och entusiasm kunde ofta följas av de djupaste tänkbara depressioner, under vilka perioder han inte kunde förmå sig till någonting alls, medan han till exempel under det år han gifte sig med Clara Wieck producerade inte mindre än 150 pianokompositioner.

Manodepressivitet är ju inte heller ovanligt bland extremt kreativa andar och särskilt inte inom musiken. En annan som pendlade extremt mellan hisnande euforisk skaparkraft och oöverbryggliga depressioner av avgrundsletargi var självaste Georg Friedrich Händel, som ju skapade "Messias" på bara några veckor, ett av hela musikhistoriens största och viktigaste verk och oöverträffbart som sådant. Gioacchino Rossini producerade 37 operor innan han var 37, och sedan följde 40 år av tystnad. Men manodepressivitet är ju ändå ingenting man dör av.

Däremot led Schumann av även ett annat besvär, som man också avfärdade orsaken till som typiskt för syfilitiker, men det var värre än så. Redan vid 22 år klagade Schumann över besvär i sin högra hand (men icke den vänstra) som förlamade hans fingrar och spred sig upp i armen. Detta skall icke ha haft sin orsak i syfilis utan var dessvärre *dystonia*, en neurologisk sjukdom som kan drabba vem som helst utan anledning, liksom även multipelskleros och andra nervsjukdomar, som till exempel Jacqueline du Pré blev offer för och dog vid 42 års ålder – Schumann blev ändå 46 men var slut som musiker vid 44.

Detta öppnar portarna för helt andra forskningsmöjligheter. Kan Schumanns muskelbesvär, som började i högra handens fingrar och spred sig upp i armen, ha spridit sig ytterligare och påverkat även till exempel nervsystemet? Det var ju faktiskt en neurologisk sjukdom. Det är någonstans där vi borde börja forska efter de verkliga anledningarna till hur Robert Schumann blev avbruten i sitt nästan utan motstycke enastående kreativa liv.

Närmare beskrivning av fallet Schumann:
<https://issuu.com/lanciai/docs/schumann>

Några minnesvärda filmer

Av periodens få sedda filmer bör emellertid några inte glömmas bort.

"Forever England" (1935) är något så ovanligt som en tidig film om första världskriget till sjöss med John Mills i en mycket tidig roll som växer upp i flottan, aldrig ser sin far som försvinner till sjöss och gör en högst ordinär karriär och har mycket med tyskarna att göra även innan kriget bryter ut och får mera att göra med dem sedan. Genom ödets nycker blir han krigsfånge ombord på ett tyskt örlogsfartyg men lyckas rymma och åstadkomma en mycket rafflande uppgörelse till sjöss mellan tyska och brittiska flottan. Han gjorde flera liknande roller sedan bland annat som ubåtskapten i en tidig film under andra världskriget, men redan här är han som väldigt ung helt utvecklad som en känslig men desto mer integritetsfull karaktär.

"The Constant Nymph" (1943) är en betagande film med Charles Boyer som pianist varmt beundrad av Joan Fontaine som tonårsflicka, som följer med honom i allt vad hans liv handlar om och utgör en sorts konstnärligt samvete för honom, medan han naturligtvis föredrar mognare damer i hans egen ålder som den älskare han är, helt

omedveten om den tragedi som han därmed aningslöst bygger upp, fastän han verkar bli lyckligt gift, (Alexis Smith i en stark kvinnoroll), medan hans hustru blir medveten om den yngre flickans starka band med pianisten, vilket utlöser missförstånd. Regin är briljant av Edmund Goulding, och musiken hör till Erich Korngolds bästa och illustrerar skickligt pianisten Charles Boyers utveckling och svagheter. Upplösningen är förkrossande, och Joan Fontaine höll på att få en välförtjänt Oscar för sin prestation.

”History Is Made at Night” (1937) är en annan magnifik Charles Boyer-film där hans dam är den betagande Jean Arthur med den smått hesa rösten, och här ramlar han helt oavsiktligt in i hennes liv när hon försöker fly från sin vidrige man, som vägrar ge henne skilsmässa som den odrägligt rika och possessiva tyrann han är, medan händelserna utvecklar sig som ingen har tänkt sig. Frank Borzage står för regin, som alltid borgar för intressanta ödes- och personlighetsutvecklingar, och här slår storyn hela tiden knut på sig själv och nästan utmynnar i ett nytt Titanic-drama, men inte riktigt... Att Charles Boyer måste framstå som en av filmhistoriens främsta älskare kan knappast någon ifrågasätta efter att ha sett denna genialiskt romantiska film.

En annan överraskande lyckad film är det ambitiösa försöket att levandegöra den svåra romanen ”Madame Bovary”, och den som vågade försöket 1949 var ingen mindre än Vincente Minnelli, som nästan bara gjort showfilmer tidigare. Filmen överträffar nästan boken, och vissa scener är direkt halsbrytande i sin cineastiska genialitet, främst den stora balscenen, där Emma först träffar Rodolphe. Emma spelas av Jennifer Jones, hennes man av Van Heflin och hennes båda älskare av Alf Kjellin (!) och Louis Jourdan. Till denna rollista av idel äss tillkommer James Mason som Gustave Flaubert själv, som inför rätten försvarar sin roman i rättegången mot honom för osedlighet, vilka rättsscener både inleder och avslutar filmen och gör den närmast formfulländad i sin uppläggnig. Jennifer Jones gör en av sina bästa roller, ingen hade kunnat göra denna svåra labila roll bättre, och Van Heflin görs i filmen till en bättre och mer sympatisk bedragen äkta man än bokens ganska nedlåtande gestaltning av på honom. Båda älskarna är även perfekta, i synnerhet Louis Jourdan, som hänsynslöst genomskådar och offerar henne, medan även Alf Kjellin måste dra sig ur med svansen mellan benen. Även musiken bidrar mycket till denna underskattade och orättvist bortglömda films unika konstnärliga nivå. Det är svårt att filma en klassiker så att filmversionen blir lika klassisk som romanen om inte ännu mera så.

Mindre lyckat är försöket att fånga familjen Brontës öden på filmduken. Filmen ”Devotion” (1946) är väl menad och innehåller utsökta ingredienser, särskilt den unge Arthur Kennedy som Branwell och Ida Lupino som Emily, men Olivia de Havilland är inte bra som Charlotte, och Paul Henreid som hennes blivande man är för mycket Hollywood. Här saknas realism och övertygelse, medan den moderna Brontëfilmen från förra året, som är mera rakt dokumentär och realistisk, ”To Walk Invisible”, är så hemskt mycket bättre.

Däremot måste något sägas om den nästan helt ignorerade thrillern "The Third Visitor" från 1951. Det är en intrikat historia, här gäller det att följa med, det är nästan ett kammardrama med en oavbruten i uppskrivning tilltagande dialog, men mera intrikat och intelligent än Agatha Christie. Sonia Dresdel gjorde inte många filmer, men de få hon gjorde liknar inga andra. Hon är vacker men fränstötande, det är något mycket vasst och intrigant över henne, hon är för intelligent för att det skall vara hälsosamt för någon, och i båda hennes viktiga filmer, denna och reinkarnationspekulationen "While I Live" med filmhistoriens mest förtrollande filmmusik, är hon en spindel i nätet av icke helt angenämt slag. Likväl är hon värd att upplevas just för sin bestickande särpräglighet.

På tal om kusliga filmer måste även "Carnival of Souls" (1962) få komma med på ett hörn. Det är en lågbudget amerikansk film med enbart okända skådespelare och skildrar hur ett gäng ungdomar kör över en bro ner i en flod, varvid bilen försvinner och aldrig återfinns, men en av de förolyckade kommer tillbaka levande. Hon är utbildad organist och får jobb i en småstadshåla långt ute i västern i en kyrka, men hon råkar hela tiden ut för kusliga dimensionsförskjutningar, så att hon tidvis helt förlorar kontakten med verkligheten och inte lyckas kommunicera med någon. Det är naturligtvis traumat som spökar, men utvecklingen av denna absurda paranormala historia tar sig ständigt mer kusliga vändningar, och finalen är omtumlande men genialisk. Detta är en tidig ockult klassiker som aldrig har överträffats och liknar ingen annan film.

Om vi ska fortsätta våga oss ut på farliga vägar har vi dock även komediartade variationer. En sådan är "Eternally Yours" från 1939 med David Niven (helt ung) och Loretta Young. Han är trollkonstnär och har som specialitet att bryta sig ut ur omöjliga Houdinisituationer, som till exempel att hoppa ut ur ett flygplan högt uppe i luften fullkomligt fjättrad och bunden till händer och fötter och hinna bryta sig ut innan han träffar marken – naturligtvis med fallskärm, som det gäller att lösa ut innan han fallit för långt.

Sådana nervpirrande dödsutmaningar blir för mycket för Loretta Young i längden, hon står inte ut och lämnar honom, vilket får konsekvenser. Men det är en komedi om dock en ovanligt spännande sådan som inte lämnar några oavbitna naglar kvar efteråt.

Om vi återgår till rak realism är en av de mest realistiska filmer som någonsin gjorts "Två år för om masten" från 1946 byggd på den första realistiska sjöromanen av Richard Henry Dana 1840. Man har i denna film uttryckligen specialiserat sig på realismen, allt är äkta, varje detalj är övertygande i allt som har med 1840-talets segelsjöfart att göra, och det enda man har fiffelat med är själva handlingen. Richard Henry Dana, som skrev romanen i jagform, är själv med i filmen men som biroll, medan huvudrollen spelas av Alan Ladd som rikemansson som blir shanghajad av misstag. Det tillkommer damer och myteri, som inte alls finns i boken, men här är ännu ett exempel på hur film genom sin egen kreativitet kan överträffa boken. Brian Donleavy gör Danarollen till nästan viktigare än den är i boken, medan William Bendix spelar den nästan avgörande rollen som förste styrman vars plikt det är att vara obrottsligt trogen den tyranniske

omänskliga kaptenen (Howard da Silva) men som tvingas tänka om. Barry Fitzgerald gör den satyriske kocken, som bidrar till Jack London-stämningen, så att det nästan bara är Varg-Larsen som fattas.

Till slut ännu en komedi: Efter att ha fått sin karriär förstörd i England efter "Peeping Tom" kunde Michael Powell bara fortsätta göra film i Australien, men det gjorde han, och den andra han gjorde där 1969 "Age of Consent" har sådana skådespelare att uppvisa som den nu 60-årige James Mason samt en mycket ung Helen Mirren. Mason är en konstnär som vill arbeta i fred ute på en ö i barriärrevet men får inte vara ensam, då där förekommer damer, och en av dem är den tjuvaktiga Helen Mirren. Det är en idyllisk solskenshistoria med ibland betänkliga kriser och vändningar men full av Michael Powells oförnekliga genialitet fortfarande och framför allt full av charm, då både James Masons och Helen Mirrens extrema motsatser som mänskliga naturer presterar ett suveränt samspel just genom sina mosatta karaktärer.

Några milstenar, september 2017

- 1 50-årsminnet av Sigfried Sassoon.
- 3 50 år sedan Sverige tvångsinförde högertrafik.
- 4 Darius Milhaud 125 år.
- 6 Britt Ekland (Mrs. Peter Sellers) 75 år.
- 11 Herbert Lom (Herbert Charles Angelo Kuchacevich ze Schluderpacheru) 100 år.
- 12 Han Suyin 100 år.
- 15 100 år sedan Rysslands förklarades republik av Alexander Kerenskij.
- 16 40-årsminnet av Maria Callas.
- 20 70-årsminnet av Jean Sibelius.
Göran Gentele 100 år.
- 21 Stephen King 70 år.
- 23 *Euripides 2500 år.*
- 24 Horace Walpole 300 år ('The Castle of Otrano', first gothic novel.)

Trivselresan, del 1: Sen frukost i Simla.

Augusti 2017

Jag blev vilseförd från början. Jag brukar ju inte åka spårvagn, och på senare tid har spårvagnslinjerna lagts om i betänklig grad i Göteborg. Sålunda kör ett antal spårvagnar, som förr brukade fara via Grönsakstorget eller Vasagatan, numera över Lilla Bommen.

Detta föranstaltade vissa problem. När man åker spårvagn en eller högst två gånger om året vet man ingenting, aningslösheten är total, man blir offer för sin egen oskuld, och åker fullständigt åt helvete hur man än åker.

När jag tog spårvagnen vid Stigbergstorget råkade jag ut för detta. Min plan var att ta spårvagnen till Grönsakstorget och därifrån till Kungsportsplatsen för att därifrån ta flygbussen. Jag råkade ut för 9:ans spårvagn. Som väl var stod det inuti vagnen att den skulle till Lilla Bommen, så jag förstod att jag måste gå av vid Järntorget och byta. Där råkade jag ut för 1-an. Den meddelade inte vart den skulle.

Tidigare har den alltid brukat färdas via Vasagatan till Valand, varifrån jag planerade vandra till min bússhållplats vid Park Avenue. Men 1-an, stadens äldsta spårvagn som alltid färdats samma väg, förde mig raka vägen helt hutlöst till Lilla Bommen.

Detta orsakade en försening, som liksom alla förseningar hotade att multiplicera sig. Omsider landade jag vid Brunnsparken, den kände jag åtminstone till, så att jag kunde gå till Kungsportsplatsen och ta min flygbuss där. Ingen nämnvärd försening än så länge.

Landvetter erbjöd inga problem, men flyget blev försenat. Jag hade bara en halvtimme för bytet i Helsingfors, och i Landvetter fick vi vänta en halvtimme på att bli incheckade.

Till slut flög vi äntligen i luften, och besättningen medgav att vi var försenade. När vi landade i Helsingfors fick jag kuta till *gaten* till Delhi – 34 från 12, vilket var halva flygstationen med passkontrollstress på vägen med långa köer. En ung dam med barn smet emellertid under avspärrningarna, och jag följde exemplet. Sålunda kom jag i tid – incheckningen till Delhi hade redan börjat.

Ombord på det indiska planet välkomnades man av inlindning med musik av Bach, Debussy och Offenbach, hans *Air*, *Clair de Lune* och *Barcarollen* med mera. Det kändes genast som om resan var räddad från början.

Emellertid förekom det turbulenser ombord. Vädret över Ryssland var tydligen inte det bästa. Förra gången hade middagen försenats till halv 10, denna gång blev det bara halv 9. Men turbulenserna återkom ständigt, och man fick passa på mellan dem för att gå till toaletten och få sitt vinglas påfyllt.

En ny whisky hade erbjudits på Landvetter för bara 100 kronor litern, vilket lovade gott. Framför allt hade vädret varit gynnsamt – det utlovade regnet uteblev, i stället sken solen, och det var bara Ryssland som bjöd på turbulenser.

Baren var öppen på flyget. Längst där bak stod det några polare och hängde, som hela tiden insisterade på att jag skulle fylla på mitt glas. Det blev dock bara fem glas rödvin denna kväll, som enbart gjorde gott och kunde behövas för morgondagens provningar. Huvudsaken var att resan börjat bra. Dessutom sov jag gott tills jag vaknade.

Emellertid blev det motorstopp för flygplanet när vi skulle rulla in till terminalen. Ett annat flygplan var i vägen och vägrade flytta på sig. Detta medförde en försening.

Flygbussen in till staden gick sönder vid inrikesterminalen. Genast infann sig en servicebil som ryckt ut. Tydligen hände detta ideligen. Alla passagerare lämnade bussen för att finna åt sig en ny någonstans vid inrikesterminalen. När vi stod där och väntade dök den gamla bussen upp. Den hade reparerats under tiden.

Vid den stora bussterminalen vid Kashmir Gate hade jag turen att genast hitta en buss vidare. Det var en lyxbuss med luftkonditionering, men eftersom jag var sen fick det kosta vad det ville. Jag var nöjd ändå.

Tack vare denna bekväma buss gick resan upp till Simla helt utan komplikationer. Vi stannade till bara två gånger för lunch och vid Solan och nådde Simla i fullt dagsljus strax efter 6. Monsunen märkte man inte mer av än några pölar och några droppar på vägen, men det var 34 grader varmt, 10 grader lägre i Simla.

Vid biljettkontoret fick man slåss för att komma fram, men jag fick min nattbussbiljett. Sedan var det bara att trava upp till *the Indian Coffee House*, en måste-tradition, belastad med 17 kilo extra, för en sen frukost klockan 7 på kvällen, men den smakade desto bättre.

2. Medtagen i Manali.

Tusen problem infann sig genast vid ankomsten till Manali klockan 6 på morgonen. Dock hade Raju sänt ut en hjälpreda att möta mig vid bussen fastän jag kom med fel buss – jag hade uttryckligen bett om en plats på den sista bussen 21.40 för att slippa komma fram för tidigt till Manali, och ändå hade de gett mig en tidigare buss. Resan tog alltså exakt 9 timmar längs vägar som var precis lika skumpiga, ihåliga och uppskakande som förra året, men jag sov i alla fall från 12 till 4. På *Greenland* fick jag ett mindre rum, jag fick välja mellan två där jag valde det där ljusröret inte väsnades, men Internet fungerade inte. Det hade inte fungerat sedan igår över hela Manali. Ej heller kunde jag få någon frukost – det fanns inga ägg till omeletten.

Däremot fick jag träffa min gamla värd och Raju, som bekräftade att monsunen varit sparsam i år, medan alla andra påstod motsatsen.

Uppe i Vashisht träffade jag andra gamla vänner, Martin satt kvar där han alltid hade suttit i alla år, och på Rangoli försäkrade min värd att Wi-Fi fungerade. Det gjorde det inte.

Johannes såg bekymrat på mig när vi träffades. ”Du ser medtagen ut,” var det första han sade. ”Orkar du med en konferens?”

”Nej,” sade jag spontant, ”inte genast.” Jag hade suttit uppe två nätter med bara ögonblick av sömn.

”Vi blir inte många, det blir bara privat uppe hos Marianne på *Sunside*. En annan gammal vän är här, Kim från Bodhgaya.”

Dessa nyheter var oerhört glädjande och gav genast hela resan en helt ny mening. Jag kom inte ihåg när jag senast träffat Kim, men han hade ju varit med på vår första indiska konferens i Benares 1992, och de nya planerade samtalen skulle tydligen vara mycket i den konferensens tecken. En av deltagarna hette till och med Singh, en sikh, precis som doktor Singh 1992. Det var bara vi fem: jag, Johannes, Kim, Marianne och sikhen.

”Det var vår första och bästa konferens, fastän den var så upprörande,” sade Johannes. ”Endast Max Chablon fattas, men vår vän Singh lär inte dö ifrån oss,” som doktor Singh gjort 1992, varför de samtalen avbrutits. De samtalen hade ändå räddats genom Max Chablons noggranna protokollföring, varför den blev vår bäst dokumenterade konferens. Alla de andra protokollfördes inte alls och kunde bara dokumenteras genom minnesanteckningar.

”Vi tänkte träffas redan i eftermiddag, nu när du är här. Orkar du med?”

Jag ställde upp genast.

Eftermiddagen blev emellertid svår med mycket krångel med datorn och sömnen. Uppkopplingen var omöjlig i sin långsamhet och kunde bara till nöds till sist fås att fungera, medan ögonlocken hela tiden blev tyngre och till slut måste ramla ner genom tyngdlagens obönhörlighet.

Johannes ville träffa mig först före de ”riktiga” samtalen för att få veta mera om mitt Finlandsproblem och Laila Roth. Han visste redan allt, så det var inte så mycket mer att säga.

”Jag lämnade ju Finland för länge sen på grund av mina problem med saknaden av rotfäste och obefintliga släktingar som svek mig plus min moder som dog. Ingenting kunde längre binda mig till Finland. Jag kunde aldrig glömma min hemska barndom, men det var egentligen det enda jag någonsin hade gemensamt med Finland.

Med dig är det tvärtom. Du har alltid odlat dina rötter. Särskilt tycks du ha fördjupat dig i din morbrors öde, och risken är att ditt öde nu blir parallellt med hans. Du har i princip blivit avsågad från Finland just på grund av att du så envist insisterat på din fosterlandskärlek och dina sociala och familjära band, tyvärr numera mest bara med avlidna och kanske spöken, och många exilfinländare delar detta förhållande med dig. Enligt vad du berättat odlade även din morbror finländska kontakter i Canada med andra exilfinländare. Att han inte återvände hem är det stora mysteriet. Jag har ju läst din biografi över honom, den är ju publicerad parallellt med min, och jag tror jag kan förstå honom. Både hans före detta fru och framför allt hans moder avrådde honom från att komma hem medan han reservationslöst välkomnades hem bara av sin far, som väntade honom och såg fram mot hans hemkomst. Vad som utlöste tragiken och det obotliga traumat var väl att varken damerna förstod i vilket kritiskt psykiskt tillstånd han befann sig i eller att han själv var medveten om hur innerligt efterlängtd han var av sin far.

Om du nu genom din egen familjs försorg känner dina band hopplöst avklippta är risken att även ditt trauma och exil blir kroniska. Som jag ser det är det enda du kan göra åt saken att åtminstone hålla kontakten genom kommunikation.

Jag hade önskat att Laila skulle ha varit med oss här under våra samtal, men i stället har vi ju Marianne.”

”Vad kommer samtalen att handla om?”

”Främst sekterism. Det hade Laila varit expert på.”

(I nästa nummer: *Manalidiskussioner.*)

Prövningsresan, del 11: En plats i solen
(i den indiska demonetariseringens Sikkim, november 2016)

Under morgonen gällde det igen att köa inför banken. Det hade redan kungjorts dagen innan att endast seniorer skulle få reda pengar denna lördag, för att ge dem en chans. De gavs ingen chans.

Som 65-åring fick jag köa i en timme innan jag kom fram till luckan, och då meddelades det att jag stått i fel kö. Jag skulle ha stått inför lucka nummer 3, men luckorna hade inga nummer, och ingen tycktes veta var lucka 3 fanns. När jag slutligen tycktes hamna vid rätt lucka var det ingen som expedierade. ”Vänta,” blev man tillsagd.

Till slut togs man om hand och fick växla 5000 rupier, vilket ju var lovande, men beloppet ändrades genast till 2000 (250 kronor). Det var ändå något.

Senare på dagen fick jag på TV se hur även andra mörbultats och farit illa över hela Indien. Somliga hade till och med fått falska 2000-lappar från banken som bara var tryckta på ena sidan och som inte kunde växlas tillbaka. Det rådde fullkomligt kaos i Delhi, och 55 människor hade dött i köerna. Det hade hetat, att det bara skulle vara besvärligt de första 10 dagarna efter demonetariseringen, men besvärligheterna tycktes bara fortsätta och tillta. Det var nu 10 dagar efter det nationella ingreppet, som på en natt drabbat över en miljard människor, och ingenting hade ännu fungerat bättre, bara sämre. Även vanligt folk, som gömt pengar i madrasserna och sparat hemma i stället för på bank, var nu enligt den nya förordningen kriminella i olaglig besittning av svarta pengar. Hälften av alla indier hade inga bankkonton.

Det var en mycket egendomlig infektion jag råkat ut för. Den lilla tandinfektionen drabbade hela kroppen. Jag var 50% försvagad, minsta lilla ansträngning var uttröttande, och det värsta var det ständiga kissandet, som hela tiden kom i små portioner och var ohyggligt svidande, som om kroppen insisterade på att rensa ut osunda vätskor. Samtidigt frös man hela tiden – det måste ha varit någon feber.

Whiskyn räddade mig. Jag kom över en ny Imperial Blue (75-a) för 400 (50 kronor), med vilken jag regelbundet kunde hålla munnen ren i små lämpliga portioner – jag blev aldrig berusad.

Till söndagen sov jag 9 timmar, och det värsta tycktes vara över. På morgonen kunde jag utan ansträngning gå ner till Rabdentse och tillbaka (6 km) och till och med tugga min lunch – det hade varit omöjligt att tugga med vänstra käkhalvan. Jag verkade bli normal igen.

Stackars Itay, min israeliska rumskamrat från Darjeeling, dök upp i Pelling – utan pengar. Han hörde till miljarden offer för den monetära krisen, hade inte kunnat växla någonstans och levde på nåder på sitt kreditkort, men ingen ATM fungerade.

Tyvärr befann sig Lama Yonda i Yuksom, där han var upptagen med ett större munkjippo som skulle pågå länge, så jag skulle inte få träffa honom den här gången.

Detta var en stor besvikelse, då jag varmt sett fram emot att få träffa honom igen. Han hade alltid tagit vänligt emot mig och varmt tagit hand om mig och upprepat bett

mig bo hos honom, och hans hem var det vackraste jag kände till i Indien. Det var bara att se fram emot nästa möjlighet nästan med längtan.

Under tiden fick jag nöja mig med en ständig plats i solen. Det vackra underbara vädret tycktes förbli konstant, och det var bara att upprepa ”peppar, peppar” varje morgon så länge solen sken.

På måndagen lyckades Itay få ut 4000 rupier på sin ATM, och jag gjorde ett nytt försök i Pellings lokala bank. Kön var relativt kort, och en fräck gynnare som försökte tränga sig förbi gav jag en armbåde i magen – i Indien står man inte i kö, man tränger sig före, en av många insikter, konster och utbildningar de saknar. För att få ut pengar måste jag skaffa kopia på mitt pass. Var kunde man få det i Pelling? Expediten pekade i riktning utåt. Jag frågade på mitt hotell, och flickan som tjänstgjorde pekade åt vänster. Till slut fann jag en kiosk där man kunde fotokopiera. Just då blev det strömavbrott – som vanligt på obestämd tid.

Till slut kom strömmen tillbaka, jag kunde fotokopiera mitt pass och gå till banken med passet och kopian. ”Du är sen,” sade expediten som klätt på sig för att gå på lunch. Men han lyckades ge mig nya 2000 rupier(250 kronor) i 100-rupiesedlar (15 kronor).

Vid lunchen fick jag till bordssällskap en pensionerad kapten i armén. Han drack öl och var mycket hjärtlig. Han förklarade hela demonetariseringen för mig.

”Det är mycket enkelt. Det är en revolution. Hela Indiens ekonomi har styrts av svarta pengar. Nu ber staten och dess bank att få in alla dessa pengar med nya lagliga pengar i utbyte. Det är en fullständigt hederlig affär. Ingen förlorar på den. Endast de som har väldigt mycket svarta pengar undanstoppade får betala skatt för dem när de löser in dem, men Indiens skatt är låg.”

Han fick det att låta mycket enkelt och klart. Det var en djärv men sund revolution utan motstycke i världen för att komma åt penningmaffior. Det enda problemet var att leveransen av nya pengar till bankerna inte hade fungerat helt som den skulle, vilket vanligt enkelt folk och turismen blivit lidande av.

(I nästa nummer: *Tillbaka till Darjeeling.*)

*Lugna resan, del 13: Resan ner
Sista dagen i Leh, Ladakh, september 2016)*

Naturligtvis pratade vi också mycket om Helena Norberg-Hodge och hennes insatser här. Hon kom inte till Ladakh i år och verkade ha flyttat till Australien för sin mans hälsas skull, men jag kunde berätta att hon var väldigt aktiv på nätet där hon spred sina ekologiska budskap genom nyhetsbrev.

Doktor Laden Kalon talade enbart berömmande om henne. Hon hade varit en av de första västerlänningar som kommit hit när Ladakh öppnades 1974, och hon tog initiativet till alla Ladakhs växthus som ett led i den gröna ekologiska revolutionen. Hon kom hit varje år och lärde sig av den ladakhiska ekologin och förde lärdomarna vidare,

tills hon fick det alternativa nobelpriset 1979 för *right livelihood*, vilket uppmärksammades över hela världen.

Min sista dag i Leh blev lugn och dominerades av inväntandet av Myra från sin trek bland nomaderna på Yangthang. Hon anlände sent på eftermiddagen, och vi tillbringade kvällen alla tre tillsammans, hon, Uwe och jag samt även Dolma. Det visade sig att jag och Dolma var jämnåriga. Det hade ingen av oss någonsin ens misstänkt. Vår samvaro denna sista givande kväll blev en värdig avslutning på årets Ladakhkapitel.

Klockan 4 på morgonen gällde det att ta sig till bussen. Problemet var hundarna. Vis av erfarenheten från det år då jag faktiskt attackerades av hundar i gränderna på väg till bussen, utrustade jag mig med en käpp som även kunde tjäna som piska.

När jag inledde detta nattliga gatlopp stötte jag på en annan ensam nattvandrare, som lärde mig ett knep. Man skulle slå käppen i marken upprepade gånger. Detta skrämde hundarna.

Jag mötte tre hundar. Den ena skyggade och drog sig undan, den andra bara skällde, medan den tredje sprang bort. Inget skäl att vara rädd för herrelösa hundar i Ladakh längre mer om natten.

Bussen var proppfylld till bristningsgränsen, men vädret var lovande. Det uppstod problem från början. Vi måste tanka bussen, och den bensinstation vi stannade vid verkade övergiven. Till slut lyckades någon komma fram från någonstans, och bussen kunde få sin bensin.

Halvvägs upp för Tanglang La, det första och högsta passet på drygt 5300 meter, började kylaren koka. Detta har jag aldrig upplevt tidigare med en buss i Ladakh. Vi stannade vid en bäck och fick ösa på med kallt vatten för det vildaste, och även växellådan öppnades inuti bussen och blottade hela motorn, tills efter många om och men man kunde lita på motorn igen.

Vi nådde Pang klockan 11 med lunchpaus, och vädret var strålande. För första gången upptäckte jag de fantastiska klippformationerna mellan Pang och nästa höga pass Lachunglang La, men ovanför Sarchu fastnade vi i en massiv trafikstockning bestående av truckar, bussar, bilar och jeepar. Ett parti av vägen höll på att asfalteras och blev aldrig klart. Till slut släppte förstoppningen men långsamt, då så många tunga fordon var involverade och serpentinvägarna i princip var enfiliga. Därmed förlorade vi mycket tid.

Längst bak i bussen satt det fem israeler som hela tiden behövde gå på toaletten och klagade högljutt, så att bussen ideligen måste göra flera nödstopp. Vi kom inte fram till Keylong förrän halv 9 efter 15,5 timmar. Nedfarten blev därmed nästan lika påfrestande som uppfarten.

I Keylong var alla övernattningsställen fulla. Därför är det aldrig bra att komma fram sent. Jag anlätade min gamle tibetanske vän på stället, som erbjöd mig ett hotellrum för 400 med dusch och allt. Hotellet var hans brors, och det egentliga priset var 500. Jag hade inget val.

Jag intog min vanliga *thenthuk* hos honom, och stället var fullt av folk, så stämningen var god. Det rullades flaskor på golvet, vilket erinrade om gamla bio Taurus på Sarvsalö och dess bästa dagar, när biobesökare som satt längst bak kunde droppa en flaska som sedan ljudligt rullade hela vägen ner till bioduken.

En av israelerna från bussen gjorde mig sällskap vid middagen, Shirel från Galiléen med polsk mor (Lobkovitz) och sydafrikansk fru från Durban. Vi pratade mycket om Israel, jag berättade att jag varit där strax före Baruch Goldstein-massakern i Hebron 1994, samma år som han föddes, vilket radikalt ändrat hela tillvaron för Israel. Han berättade en hel del från egna erfarenheter i norra Israel om det pågående kriget i Syrien. Sårade oppositionella brukade ta sig till den israeliska gränsen och lägga sig där tills de togs om hand av israeler, som skickade dem tillbaka till Syrien igen att fortsätta kriga där så fort de blivit återställda.

Mest hade han varit i Australien, ett enormt land fullständigt utan kultur men med mycket fascinerande och omväxlande natur, medan Indien hade världens äldsta kultur och utgjorde motsatsen med sitt omätliga djup av andliga resurser.

På morgonen missade jag bussen på grund av att den var fullsatt. Jag fick vänta till nästa buss två timmar senare, som också Shirel ämnat ta. Han var mycket kritisk mot de amerikanska judarna, som inte visste någonting om Israel och ändå gjorde anspråk på att vara israeler och på att få bestämma över landet. Baruch Goldstein hade ju varit en sådan, till men och katastrof för Israel.

En annan israel, som jag hamnade bredvid på bussen från Keylong över Rohtangpasset till Manali, var helt annorlunda. Han sökte sig bort från israeler och gick sina egna vägar. Han hade gjort hela *trekken* Lamayuru-Darcha på 13 dagar (normalt 21) och ämnade sig ner till Nepal. En av de mest minnesvärda bergsvandrarna han hade mött på vägen var en tjeck som hade ett metallknä, vilket inte hindrade honom från att vandra över passen i Ladakh. Han var 65 år gammal.

Ett ungt par på bussen var flamländare och bodde i Leuwen. De visste mycket om Tjeckoslovakien. Delningen hade varit helt omotiverad och bara forcerats genom två politiska partier i Slovakien, som båda kämpade för en delning. Därmed kunde de vinna makten i Slovakien oberoende av Tjeckien. Alla tjecker de hade mött hade aldrig kunnat begripa sig på varför delningen skulle ske. Annat var det med Jugoslavien...

(I nästa nummer: *Världens sjukdomar.*)

Nästa nummer kommer efter Bokmässan.

Göteborg den 15 september 2017